

32. Справа «Мельник проти України» (заява № 23436/03): рішення Європ. суду з прав людини від 28.05.2006 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_037 (дата звернення : 10.01.2019 р.).
33. Справа «Ейрі проти Ірландії»: рішення Європ. суду з прав людини від 09.10.1979 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_332 (дата звернення : 10.01.2019 р.).
34. Справа «Делкур проти Бельгії» (заява № 2689/65): рішення Європ. суду з прав людини від 17.01.1970 року. URL : [https://hudoc.echr.coe.int/rus#{"itemid":\["001-100645"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/rus#{). (дата звернення : 10.01.2019 р.).
35. Справа «Хоффманн проти Німеччини» (заява № 34045/96): рішення Європ. суду з прав людини від 11.10.2001 року. URL : http://www.rpqi.narod.ru/echr/anouther_3/hoffmann.htm (дата звернення : 10.01.2019 р.).
36. Справа «Екбатані проти Швеції»: рішення Європ. суду з прав людини від 26.05.1988 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_162 (дата звернення : 10.01.2019 р.).
37. Постанова Верховного Суду від 19 квітня 2018 року, судова справа № 496/2308/17. URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73627807> (дата звернення : 10.01.2019 р.).

КРЕТ Г. Р.,

кандидат юридичних наук, доцент,
суддя Касаційного кримінального суду
(Верховний Суд)

УДК 343.14

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736-2019-3-1-35>

СТАНДАРТ ДОКАЗУВАННЯ «ПОЗА РОЗУМНИМ СУМНІВОМ» У ПРАКТИЦІ ВЕРХОВНОГО СУДУ

У статті досліджено правові позиції Верховного Суду стосовно визначення змісту стандарту доказування «поза розумним сумнівом» у кримінальному процесі. На підставі узагальнення практики Верховного Суду визначено критерії, якими характеризується вказаний стандарт доказування.

Ключові слова: стандарти доказування, міжнародні правові стандарти доказування, стандарт доказування «поза розумним сумнівом», кримінальне провадження, Верховний Суд.

В статье исследованы правовые позиции Верховного Суда относительно определения содержания стандарта доказывания «вне разумного сомнения» в уголовном процессе. На основании обобщения практики Верховного Суда определены критерии, которыми характеризуется указанный стандарт доказывания.

Ключевые слова: стандарты доказывания, международные правовые стандарты доказывания, стандарт доказывания «вне разумного сомнения», уголовное производство, Верховный Суд.

In the article the legal positions of the Supreme Court in relation to the definition of the contents of the standard of proof “beyond reasonable doubt” in the criminal process is investigated. Based on the generalization of the Supreme Court practice, the criteria, which characterizes the specified standard of proof, is defined.

Key words: *standards of proof, international legal standards of proof, standard of proof “beyond reasonable doubt”, criminal proceedings, Supreme Court.*

Вступ. Стандарт доказування «поза розумним сумнівом» ґрунтується на нормі ч. 2 ст. 17 КПК України, відповідно до якої ніхто не зобов’язаний доводити свою невинуватість у вчиненні кримінального правопорушення і має бути виправданим, якщо сторона обвинувачення не доведе винуватість особи «поза розумним сумнівом» [1]. Водночас, вказуючи на необхідність використання судами цього стандарту доказування, законодавець не визначає його поняття і не розкриває його зміст.

У доктрині кримінального процесу дослідженню поняття і змісту стандарту доказування «поза розумним сумнівом» присвячена значна увага вчених-процесуалістів. Зокрема, вказану проблематику досліджують у своїх працях Р.Ш. Бабанли, А.М. Безносюк, В.В. Вапнярчук, М.В. Сіроткіна, Х.Р. Слюсарчук, А.С. Степаненко, О.М. Толочко та інші вітчизняні і зарубіжні вчені. Правові позиції Верховного Суду стосовно визначення змісту стандарту доказування «поза розумним сумнівом» у кримінальному процесі науковцями не досліджувалися. Водночас, їх розкриття дозволить виокремити критерії, якими характеризується вказаний стандарт доказування.

Постановка завдання. Метою статті є визначення на основі узагальнення практики Верховного Суду критеріїв, якими характеризується стандарт доказування «поза розумним сумнівом» у кримінальному процесі.

Результати дослідження. Стандарт доказування «поза розумним сумнівом» широко використовується у практиці Верховного Суду, правові позиції якого сформували основу для його правильного розуміння та використання судами першої та апеляційної інстанцій.

Звертаючись до визначення поняття стандарту доказування «поза розумним сумнівом», Верховний Суд вказує, що він означає, що сукупність обставин справи, встановлена під час судового розгляду, виключає будь-яке інше розуміння пояснення події, яка є предметом судового розгляду, крім того, що інкримінований злочин був учинений і обвинувачений є винним у вчиненні цього злочину (постанови від 21.02.2018 р. у справі № 701/613/16-к, від 04.07.2018 р. у справі № 688/788/15-к, від 15.11.2018 р. у справі № 187/686/15-к, від 06.12.2018 р. у справі № 712/13435/16-к, від 29.01.2019 р. у справі № 335/5044/16-к, від 21.02.2019 р. у справі № 264/5873/15-к, від 28.02.2019 р. у справі № 154/2906/15, від 14.03.2019 р. у справі № 333/2712/16-к, від 26.03.2019 р. у справі № 755/2324/13-к, від 28.03.2019 р. у справі № 335/435/13-к, від 28.03.2019 р. у справі № 676/333/17, від 28.03.2019 р. у справі № 688/2278/15-к, від 18.04.2019 р. у справі № 493/1616/16-к) [2–4].

Стандарт доказування «поза розумним сумнівом» передбачає формування в суду внутрішнього переконання у тому, що мала місце подія кримінального правопорушення, а кримінальне правопорушення вчинене саме обвинуваченим. У цьому аспекті вказаний стандарт доказування стосується лише визначених п.п. 1 і 2 ч. 1 ст. 91 КПК України обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні: події кримінального правопорушення (часу, місця, способу та інших обставин вчинення кримінального правопорушення) та винуватості обвинуваченого у його вчиненні, форми вини, мотиву і мети вчинення кримінального правопорушення [1].

Із урахуванням кола обставин, які охоплюються п.п. 1 і 2 ч. 1 ст. 91 КПК України, Верховний Суд зазначає, що поза розумним сумнівом має бути доведений кожний з елементів, які є важливими для правової кваліфікації діяння: як ті, що утворюють об’єктивну сторону діяння, так і ті, що визначають його суб’єктивну сторону (постанови від 03.07.2018 р. у справі № 154/3431/15, від 04.07.2018 р. у справі № 688/788/15-к, від

09.10.2018 р. у справі № 372/4155/15-к, від 20.11.2018 р. у справі № 342/1121/16-к, від 29.01.2019 р. у справі № 335/5044/16-к, від 26.02.2019 р. у справі № 653/1302/15-к) [3; 6; 15; 16; 17; 18]. Зокрема, у конкретних кримінальних провадженнях в якості елемента об'єктивної сторони Верховний Суд визнає наявність насильства, небезпечного для життя (постанова від 03.07.2018 р. у справі № 154/3431/15) [15], а елементів суб'єктивної сторони – наявність умислу та спеціальної мети (постанова від 30.01.2019 р. у справі № 757/30683/16-к) [19], наявність умислу саме такого характеру, що є необхідним елементом складу злочину (постанови від 04.07.2018 р. у справі № 688/788/15-к, від 09.10.2018 р. у справі № 372/4155/15-к, від 29.01.2019 р. у справі № 335/5044/16-к, від 26.02.2019 р. у справі № 653/1302/15-к) [3; 6; 16; 18], наявність умислу на заподіяння тяжких тілесних ушкоджень (постанова від 04.04.2019 р. у справі № 420/2778/15-к) [20], наявність хуліганського мотиву (постанова від 20.11.2018 р. у справі № 342/1121/16-к) [17] тощо. У зв'язку з цим Верховний Суд уточнює, що поза розумним сумнівом повинно бути доведено всі обставини, які в силу ст. 91 КПК України належать до предмета доказування та мають правове значення для правильної кваліфікації діяння (постанова від 26.03.2019 р. у справі № 755/2324/13-к) [10].

Із позиції Верховного Суду доведеність вини особи «поза розумним сумнівом» може встановлюватися виключно на підставі наявної сукупності доказів, досліджених під час судового розгляду. Так, Верховний Суд вказує, що стандартом доказування «поза розумним сумнівом» суди мають керуватися при вирішенні питання про достатність встановлених під час судового розгляду доказів для визнання особи винуватою (постанови від 04.07.2018 р. у справі № 688/788/15-к, від 09.10.2018 р. у справі № 372/4155/15-к, від 26.02.2019 р. у справі № 653/1302/15-к, від 28.02.2019 р. у справі № 154/2906/15) [3; 8; 16; 18]. При цьому оцінці підлягають як докази, надані стороною обвинувачення, так і докази, надані стороною захисту. Зокрема, Верховний Суд зазначає, що питання про доведеність «поза розумним сумнівом» кожного з елементів, які є важливими для правової кваліфікації діяння, має бути вирішено на підставі безстороннього та неупередженого аналізу наданих сторонами обвинувачення і захисту допустимих доказів, які свідчать за чи проти тієї або іншої версії подій (постанови від 04.07.2018 р. у справі № 688/788/15-к, від 09.10.2018 р. у справі № 372/4155/15-к, від 29.01.2019 р. у справі № 335/5044/16-к, від 26.02.2019 р. у справі № 653/1302/15-к, від 26.03.2019 р. у справі № 755/2324/13-к) [3; 6; 10; 16; 18]. Водночас, керуючись принципом свободи оцінки доказів, суд може не враховувати окремі докази із наведенням у вироку мотивів прийняття такого рішення. Як вказує Верховний Суд, приписи ст. 62 Конституції України формулюють відповідний стандарт доведення винуватості особи в суді на підставі оцінки всієї сукупності доказів, але вони не забороняють суду зазначати в судовому рішенні мотиви прийняття чи відхилення окремих доказів, врахування чи неврахування певних фактів чи обставин (постанова від 05.07.2018 р. у справі № 551/257/16-к) [21].

Із урахуванням норм ч. 2 ст. 17 і ст. 92 КПК України, Верховний Суд звертає увагу на те, що обов'язок доказування покладений на прокурора (постанови від 29.01.2019 р. у справі № 335/5044/16-к, від 05.02.2019 р. у справі № 127/23722/15-к) [6; 22], а тому саме сторона обвинувачення має довести винуватість особи поза розумним сумнівом (постанови від 03.07.2018 р. у справі № 154/3431/15, від 20.11.2018 р. у справі № 342/1121/16-к) [15; 17]. Дотримуючись засади змагальності та виконуючи свій професійний обов'язок, передбачений ст. 92 КПК України, обвинувачення має довести перед судом за допомогою належних, допустимих та достовірних доказів, що існує єдина версія, якою розумна і безстороння людина може пояснити факти, встановлені в суді, а саме – винуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення, щодо якого їй пред'явлено обвинувачення (постанови від 21.02.2018 р. у справі № 701/613/16-к, від 12.06.2018 р. у справі № 712/13361/15, від 15.11.2018 р. у справі № 187/686/15-к, від 06.12.2018 р. у справі № 712/13435/16-к, від 20.02.2019 р. у справі № 242/4159/14-к, від 21.02.2019 р. у справі № 264/5873/15-к, від 14.03.2019 р. у справі № 333/2712/16-к, від 28.03.2019 р. у справі № 335/435/13-к, від 18.04.2019 р. у справі № 493/1616/16-к) [2; 4; 5; 7; 9; 11; 14; 23; 24].

При цьому Верховний Суд вказує, що обов'язок всебічного і неупередженого дослідження судом усіх обставин справи у цьому контексті означає, що для того, щоб визнати винуватість доведеною поза розумним сумнівом, версія обвинувачення має пояснювати всі встановлені судом обставини, що мають відношення до події, яка є предметом судового розгляду. Суд не може залишити без уваги ту частину доказів та встановлених на їх підставі обставин лише з тієї причини, що вони суперечать версії обвинувачення. Наявність таких обставин, яким версія обвинувачення не може надати розумного пояснення або які свідчать про можливість іншої версії інкримінованої події, є підставою для розумного сумніву в доведеності вини особи (постанови від 03.07.2018 р. у справі № 154/3431/15, від 04.07.2018 р. у справі № 688/788/15-к, від 20.11.2018 р. у справі № 342/1121/16-к, від 29.01.2019 р. у справі № 335/5044/16-к) [3; 6; 15; 17].

З точки зору Верховного Суду, для дотримання стандарту доведення «поза розумним сумнівом» недостатньо, щоб версія обвинувачення була лише більш вірогідною за версію захисту. Законодавець вимагає, щоб будь-який сумнів у версії обвинувачення був спростований фактами, встановленими на підставі доказів, і єдина версія, якою безстороння людина може пояснити факти, встановлені в суді, є та версія подій, яка дає підстави для визнання особи винною у пред'явленому обвинуваченні (постанови від 03.07.2018 р. у справі № 154/3431/15, від 04.07.2018 р. у справі № 688/788/15-к, від 09.10.2018 р. у справі № 372/4155/15-к, від 20.11.2018 р. у справі № 342/1121/16-к, від 29.01.2019 р. у справі № 335/5044/16-к, від 26.03.2019 р. у справі № 755/2324/13-к) [3; 6; 10; 15; 16; 17].

Сторона захисту під час судового розгляду може висунути версію щодо невинуватості обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення або його меншої винуватості. Із позиції Верховного Суду, така версія повинна бути спростована стороною обвинувачення за допомогою фактів, встановлених на підставі доказів. Як вказує Верховний Суд, якщо сторона захисту висуває версію про те, що підготовчі дії, які ставляться у вину засудженому, не пов'язані з умислом на вчинення інкримінованого злочину, а здійснювалися з іншою метою, обвинувачення має надати докази, які поза розумним сумнівом спростовують таку версію (постанова від 09.10.2018 р. у справі № 372/4155/15-к) [16].

У разі, якщо версія сторони захисту не була спростована стороною захисту під час судового розгляду у судах першої та апеляційної інстанції, Верховний Суд, керуючись п. 2 ч. 1 ст. 436 і ст. 438 КПК України, вправі скасувати судові рішення і призначити новий розгляд у суді першої чи апеляційної інстанції. Зокрема, Верховний Суд на основі матеріалів справи вказує, що засуджений не заперечував своєї винуватості у вбивстві, однак стверджував, що вчинив його виключно через довготривалі неприємні відносини з потерпілою та постійні образи з її боку. За таких обставин судам належало з'ясувати, чи довело обвинувачення поза розумним сумнівом, що саме корисливий мотив зумовив дії засудженого, спрямовані на вбивство потерпілої, і чи спростовують докази, надані обвинуваченням, версію засудженого про подію. На підставі викладеного, керуючись статтями 433, 436, 441 і 442 КПК України, суд частково задовольнив касаційні скарги засудженого та захисника, скасував ухвалу Апеляційного суду Вінницької області від 02.10.2017 р. щодо ОСОБА_5 і призначив новий розгляд у суді апеляційної інстанції (постанова від 27.11.2018 р. у справі № 131/370/17) [25].

Доведеність винуватості особи поза розумним сумнівом визначається Верховним Судом як неодмінна умова ухвалення обвинувального вироку. Зокрема, він зазначає, що обвинувальний вирок ухвалюється судом лише в тому випадку, коли вина обвинуваченої особи доведена поза розумним сумнівом (постанови від 21.02.2018 р. у справі № 701/613/16-к, від 12.06.2018 р. у справі № 712/13361/15, від 15.11.2018 р. у справі № 187/686/15-к, від 06.12.2018 р. у справі № 712/13435/16-к, від 29.01.2019 р. у справі № 335/5044/16-к, від 20.02.2019 р. у справі № 242/4159/14-к, від 21.02.2019 р. у справі № 264/5873/15-к, від 14.03.2019 р. у справі № 333/2712/16-к, від 28.03.2019 р. у справі № 335/435/13-к, від 28.03.2019 р. у справі № 676/333/17, від 18.04.2019 р. у справі № 493/1616/16-к) [2; 4; 5; 6; 7; 9; 11; 12; 14; 23; 24].

В основі такої позиції лежить норма ч. 3 ст. 373 КПК України, відповідно до якої обвинувальний вирок не може ґрунтуватися на припущеннях і ухвалюється лише за умови доведення у ході судового розгляду винуватості особи у вчиненні кримінального правопорушення [1]. Як вказує Верховний Суд, висновок суду про винуватість особи має ґрунтуватися на твердому переконанні, що надані сторонами докази в їх сукупності доводять винуватість особи «поза розумним сумнівом». І навпаки – висновок суду про винуватість особи не може ґрунтуватися лише на припущенні, що ця особа могла вчинити злочин, якщо з огляду на певні обставини чи докази існує «розумний» сумнів у цьому (постанова від 05.07.2018 р. у справі № 551/257/16-к) [21]. У разі, якщо винуватість особи не доведена «поза розумним сумнівом», суд, керуючись ч. 1 ст. 373 КПК України, повинен ухвалити виправдувальний вирок.

Висновки. Проведений аналіз постанов Верховного Суду дозволяє виокремити низку критеріїв, якими характеризується стандарт доказування «поза розумним сумнівом»:

1) сторона обвинувачення повинна довести поза розумним сумнівом перед судом за допомогою достатньої сукупності належних, допустимих і достовірних доказів, досліджених під час судового розгляду, винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, щодо якого йому пред'явлене обвинувачення, у тому числі кожен з елементів, що утворюють об'єктивну і суб'єктивну сторону діяння та мають значення для його правової кваліфікації;

2) версія сторони обвинувачення за рахунок пояснення всіх встановлених судом обставин, які мають значення для кримінального провадження, повинна надавати розумне пояснення події, яка є предметом судового розгляду, й унеможливити розумні сумніви у доведеності винуватості обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, у тому числі шляхом спростування інших версій інкримінованої події;

3) у разі виникнення сумніву у версії сторони обвинувачення щодо винуватості обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, він підлягає спростуванню за допомогою фактів, встановлених на підставі доказів;

4) у разі висунення стороною захисту версії щодо невинуватості обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення або його меншої винуватості, вона повинна бути спростована стороною обвинувачення за допомогою фактів, встановлених на підставі доказів;

5) у разі недоведення поза розумним сумнівом винуватості обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, суд повинен ухвалити виправдувальний вирок.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Постанова Верховного Суду від 21.02.2018 р. у справі № 701/613/16-к (кримінальне провадження № 51-6003км18). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80147749>.
3. Постанова Верховного Суду від 04.07.2018 р. у справі № 688/788/15-к (кримінальне провадження № 51-597км17). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/75286445>.
4. Постанова Верховного Суду від 15.11.2018 р. у справі № 187/686/15-к (кримінальне провадження № 51-2617км18). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/77969036>.
5. Постанова Верховного Суду від 06.12.2018 р. у справі № 712/13435/16-к (кримінальне провадження № 51-4558км18). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/78496573>.
6. Постанова Верховного Суду від 29.01.2019 р. у справі № 335/5044/16-к (кримінальне провадження № 51-2641км18). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/79543687>.
7. Постанова Верховного Суду від 21.02.2019 р. у справі № 264/5873/15-к (кримінальне провадження № 51-7528км18). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80147765>.
8. Постанова Верховного Суду від 28.02.2019 р. у справі № 154/2906/15 (кримінальне провадження № 51-6913км18). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80304883>.
9. Постанова Верховного Суду від 14.03.2019 р. у справі № 333/2712/16-к (кримінальне провадження № 51-6776км18). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80555709>.

10. Постанова Верховного Суду від 26.03.2019 р. у справі № 755/2324/13-к (кримінальне провадження № 51-2047км18). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80783255>.
11. Постанова Верховного Суду від 28.03.2019 р. у справі № 335/435/13-к (кримінальне провадження № 51-7592км18). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80918844>.
12. Постанова Верховного Суду від 28.03.2019 р. у справі № 676/333/17 (кримінальне провадження № 51-6852км18). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80918926>.
13. Постанова Верховного Суду від 28.03.2019 р. у справі № 688/2278/15-к (кримінальне провадження № 51-4607км18). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80918923>.
14. Постанова Верховного Суду від 18.04.2019 р. у справі № 493/1616/16-к (кримінальне провадження № 51-6717км18). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/81329305>.
15. Постанова Верховного Суду від 03.07.2018 р. у справі № 154/3431/15 (кримінальне провадження № 51-3969км18). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/75424608>.
16. Постанова Верховного Суду від 09.10.2018 р. у справі № 372/4155/15-к (кримінальне провадження № 51-941км18). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/77684950>.
17. Постанова Верховного Суду від 20.11.2018 р. у справі № 342/1121/16-к (кримінальне провадження № 51-682км18). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/78428260>.
18. Постанова Верховного Суду від 26.02.2019 р. у справі № 653/1302/15-к (кримінальне провадження № 51-3696км18). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80224185>.
19. Постанова Верховного Суду від 30.01.2019 р. у справі № 757/30683/16-к (кримінальне провадження № 51-4723км18). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/79601162>.
20. Постанова Верховного Суду від 04.04.2019 р. у справі № 420/2778/15-к (кримінальне провадження № 51-7338км18). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/81047558>.
21. Постанова Верховного Суду від 05.07.2018 р. у справі № 551/257/16-к (кримінальне провадження № 51-2713км18). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/75319635>.
22. Постанова Верховного Суду від 05.02.2019 р. у справі № 127/23722/15-к (кримінальне провадження № 51-5658км18). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/79684912>.
23. Постанова Верховного Суду від 12.06.2018 р. у справі № 712/13361/15 (кримінальне провадження № 51-1604км18). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74777387>.
24. Постанова Верховного Суду від 20.02.2019 р. у справі № 242/4159/14-к (кримінальне провадження № 51-614км17). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80112327>.
25. Постанова Верховного Суду від 27.11.2018 р. у справі № 131/370/17 (кримінальне провадження № 51-708км17). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/78750778>.

